

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

วรรณคดีเป็นสิ่งสร้างสรรค์อันล้ำค่าของมนุษย์ มนุษย์สร้างและสื่อสารเรื่องราวของชีวิต วัฒนธรรมและอารมณ์ความรู้สึกที่เกี่ยวข้องหรือสะท้อนความเป็นมนุษย์ด้วยกลวิธีการใช้ถ้อยคำ สำนวนภาษา ซึ่งมีความเหมือนหรือแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย วรรณคดีมีความสำคัญทางด้านการใช้ภาษาสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคน การสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรม กวาระเบียบคำสอน และเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคีให้เกิดในกลุ่มชน และให้ความจรรโลงใจ นอกจากนี้จะให้คุณค่าในด้านอรรถรสของถ้อยคำให้ผู้อ่านเห็นความงดงามของภาษาแล้ววรรณคดียังมีคุณค่าทางด้านเนื้อหา ให้แง่คิดเกี่ยวกับชีวิตและปรัชญา ตลอดจนคุณค่าเชิงสังคม วัฒนธรรม และค่านิยม สิ่งที่โดดเด่นประการหนึ่งก็คือกวีไทยได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างแนวคิดและสร้างสุนทรียรสแห่งวรรณคดี ความสำราญในอารมณ์ของผู้อ่านวรรณคดีอยู่ที่ความวิจิตร อลังการของภาษา (ปรีดา นวลประกอบ, 2542, บทนำ)

หากกล่าวถึงวรรณคดีไทยแล้วเรื่องขุนช้างขุนแผนจัดเป็นเพชรน้ำเอกในวรรณคดีไทย เป็นขุมทรัพย์แห่งวรรณศิลป์ วรรณคดีสโมสรสมัยรัชกาลที่ 6 ตัดสินให้วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นยอดของกลอนสุภาพเป็นเรื่องที่มีคุณค่าอ่านแล้วสนุกเข้าใจง่าย การใช้ถ้อยคำสำนวนมีความหมายเด่นชัด มีความไพเราะเพราะพริ้ง มีการพรรณนาความได้ความหมายดี บรรยายความได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ให้อารมณ์ขัน อ่านแล้วไม่เบื่อ มีการสร้างลักษณะของตัวละครที่เด่นชัดเหมือนมีชีวิตจิตใจจริงๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจ มีการจัดการโครงเรื่องได้ดี คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นที่ประทับใจของผู้อ่านมากมาย (สนิท ตั้งทวี, 2528, หน้า 134-135) ทั้งนี้นอกจากเรื่องขุนช้างขุนแผนจะมีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ และคุณค่าทางด้านอารมณ์แล้ว เรื่องขุนช้างขุนแผนยังมีคุณค่าทางด้านสังคมอย่างมากอีกด้วย โดยในเรื่องขุนช้างขุนแผนได้กล่าวถึงเรื่องของสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต สะท้อนถึงขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ศิลปะต่างๆ การปกครอง การศึกษา สงคราม ภูมิศาสตร์ และชีวิต

ในสังคมทั้งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งตายของชาวไทยธรรมดาสามัญไปจนถึงจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์ไทยสมัยก่อน (ประจักษ์ ประภาพิตยากร, 2526 ก, หน้า 79)

เรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น มีเค้าว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2034-2072 ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยาและกลายเป็นนิทานเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปีก่อนที่จะนำมาแต่งเป็นกลอนเสภาในภายหลัง (สมเด็จพระยาคำราราชาณุภาพ, 2544, หน้า 8)

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นเสภาเพียงเรื่องเดียวที่นิยมใช้ขับกันในงานประเพณีต่างๆ เช่น งาน โคนจุก เนื่องจากเป็นนิทานที่ชาวกรุงเก่าชื่นชอบเพราะเป็นเรื่องสนุก จับใจและเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง

ในสมัยก่อนนั้น การขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนน่า ขับจะเป็นบทๆ หรือเป็นตอนๆ สลับกับการเล่าบท ที่จำได้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องดูหรืออ่านบทอีก ประกอบกับเป็นของหวงที่ปกปิดกันจึงทำให้เสภาสำนวนกรุงเก่าไม่เหลือในรูปแบบของลายลักษณ์ แต่คงเหลือไว้ในความทรงจำเท่านั้น ต่อมาจึงมีการชำระและแต่งเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2528, หน้า 45)

การรวมบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเพียง 38 เล่มสมุดไทย โดยมีตอนพลายเพชรพลายบัวรวมอยู่ด้วยจึงรวบรวมบทเสภาที่เก่าและใหม่เป็น 42 เล่มสมุดไทย ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หมอสมิท ได้จัดพิมพ์บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นครั้งแรกเมื่อปีออก จุลศักราช 1234 ส่งผลให้คนขับเสภาสำนวนกรุงเก่าเหลือน้อยลง เนื่องจากหันมาขับเสภาสำนวนหลวงแทนเพราะหาซื้อบทเสภาสำนวนหลวงได้ง่าย ภายหลังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำราราชาณุภาพและพระราชวงศ์เธอกรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ได้ร่วมกันตรวจชำระเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่หลงเหลืออยู่หลายสำนวนแล้วจัดพิมพ์ขึ้นใหม่เป็นฉบับพระสมุดวชิรญาณในปี พ.ศ. 2460 รวมทั้งสิ้น 43 ตอน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2528, หน้า 45)

คุณค่าของวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น มีคุณประโยชน์นานัปการในการสะท้อนภาพสังคมในทุกๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผนดังปรากฏในงานวิจัยและบทความของหลายๆ ท่าน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณศิลป์กับจิตศิลป์ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนของยม โดย เพ็ญพงศา แก่นเรื่องจากวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนของ ปรีดา นวลประกอบ คุณค่าทางวรรณศิลป์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนของ อัครวิทย์ เรื่องรอง นอกจากนี้ยังมีงานวิจัย และบทความอื่นๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องขุนช้างขุนแผนอีก จากงานวิจัย

และบทความต่างๆ เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่ยังได้รับความนิยมติดตรึงใจ และมีความน่าสนใจศึกษาในหลากหลายประเด็นอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย

จะเห็นได้ว่าวรรณคดีขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าควรแก่การอ่านและการศึกษา เป็นเรื่องที่น่าสนใจแล้วสนุกสนานเพลิดเพลินเข้าใจง่าย การใช้สำนวนไพเราะเพราะพริ้งมีความเด่นชัด บรรยายเข้ากับเหตุการณ์ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์เกลียดอารมณ์ขื่น อารมณ์ของความรัก จึงทำให้ตัวละครแต่ละตัวมีลักษณะเด่นชัดในบทบาทของตัวเองเหมือนกับมีชีวิตจริง โดยเฉพาะวิถีชีวิตของตัวละครที่เป็นพระเอกและนางเอกของเรื่องจะมีชีวิตที่มีความสุขและความสมหวังในระยะเพียงสั้นๆ นอกนั้นก็จะมีแต่ความพลัดพราก ความทุกข์ความเศร้าโศก ความผิดหวังเป็นส่วนมากและนางเอกของเรื่องต้องโทษประหารชีวิต ส่วนพระเอกเป็นนักรบและนักรักมีเมียหลายคนทำให้ชีวิตคู่ไม่สมหวังและไม่ราบรื่น วรรณคดีเรื่องนี้จึงให้คติสอนใจเรื่องของการมีชีวิตคู่ได้เป็นอย่างดี และมีหลักพุทธจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในการประพฤติปฏิบัติของสังคม

จากสภาพสังคมปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งมาจาก ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้วัฒนธรรมต่างประเทศได้เข้ามาอิทธิพลต่อ สังคมไทย คนไทยซึมซับแนวคิดและกระแสนิยมบางอย่างเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต ซึ่งบางอย่าง เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมาที่ส่งผลกระทบต่อแนวคิดของคนไทย ทำให้มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมตามวัยและต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นอันตรายต่อชีวิต เช่น ปัญหา การดื่มสุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน การติดเกม การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การตกเป็นเหยื่อการบริโภควัตถุนิยม การใช้ความรุนแรง การทะเลาะวิวาท เป็นต้น

นอกจากนี้สถาบัน ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจ พ่อแม่ต้องไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนดูแลใกล้ชิด ลูกจึงขาดความรักและการให้เงิน ให้ของมีค่าจนเกิดความเคยชิน หากไม่ได้ทำให้ได้ก็ทำที่เจ็บโตมาในยุคปัจจุบันขาดความใกล้ชิดกับบุพการี ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึงการขาดความเคารพ และนำไปสู่การกระทำรุนแรงต่อพ่อแม่ ดังข่าวที่ปรากฏต่อสังคมอยู่เนืองๆ อาทิ กรณีนายวัชร อินตระกุล หรือ ต้ม อายุ 25 ปี ก่อเหตุใช้อาวุธมีดแทงเข้าที่แผ่นหลังและชายโครงซ้าย นางลำปรางค์ สีม่วง อายุ 41 ปี ผู้เป็นมารดา สาเหตุเกิดจากความเครียดเพราะภรรยาพยายามตีตัวออกห่าง ประกอบกับกินเหล้าเมา และได้เข้าไปปรึกษาปัญหาชีวิตกับแม่ แต่กลับถูก นางลำปรางค์ ผู้เป็นแม่ดูค่าและดูถูก จึงขาดสติและก่อเหตุดังกล่าว ซึ่งแสดงว่าผู้ที่สามารถกระทำการลงมือกับบุพการีจนถึงแก่ชีวิตได้นั้นขาดคุณธรรมสำคัญคือความกตัญญูแก่พ่อแม่

แม้ว่าความรุนแรงไม่เป็นที่พึงปรารถนาของคนในสังคม มนุษย์ทุกคนโดยเฉพาะคนไทยล้วนมีนิสัยรักสันติและความสงบ แต่นำประหลาดใจว่าเหตุใดเรื่องเล่าที่ปรากฏในสื่อหลายแขนงของไทยในปัจจุบัน เช่น ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ การ์ตูน วรรณกรรม ฯลฯ จึงมีความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ เช่นเดียวกับในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ผู้สืพวรรณคดีสามารถพบเหตุการณ์รุนแรงได้เป็นจำนวนมาก (ระพี อุทิเพ็ญตระกูล, 2551, หน้า 2)

ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความกตัญญูของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผนเพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบความกตัญญูและศึกษาแนวทางการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านความกตัญญูต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความกตัญญูของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบความกตัญญูของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านความกตัญญู

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพิจารณาศึกษาการกระทำของตัวละครที่เกี่ยวกับความกตัญญูวรรณคดีเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับกรมศิลปากร พ.ศ. 2544 ทั้งหมด 43 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 กำเนิดขุนช้างขุนแผน
- ตอนที่ 2 เรื่องพ่อขุนช้างขุนแผน
- ตอนที่ 3 พลายแก้วบวชเณร
- ตอนที่ 4 พลายแก้วเป็นซู้กับนางพิม
- ตอนที่ 5 ขุนช้างขอนางพิม
- ตอนที่ 6 พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง
- ตอนที่ 7 พลายแก้วแต่งงานกับนางพิมพิ์
- ตอนที่ 8 พลายแก้วถูกเกณฑ์ทัพ
- ตอนที่ 9 พลายแก้วยกทัพ
- ตอนที่ 10 พลายแก้วได้นางลาวทอง
- ตอนที่ 11 นางพิมเปลี่ยนชื่อวันทอง ขุนช้างลวงว่าพลายแก้วตาย

- ตอนที่ 12 นางศรีประจันยกนางวันทองให้ขุนช้าง
ตอนที่ 13 พลายแก้วได้เป็นขุนแผนขุนช้างได้นางวันทอง
ตอนที่ 14 ขุนแผนบอกกล่าว
ตอนที่ 15 ขุนแผนต้องพราภนางลาวทอง
ตอนที่ 16 กำเนิดกุมารทองบุตรนางบัวคลี่
ตอนที่ 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา
ตอนที่ 18 ขุนแผนพานางวันทองหนี
ตอนที่ 19 ขุนช้างตามนางวันทอง
ตอนที่ 20 ขุนช้างฟ้องว่าขุนแผนเป็นกบฏ
ตอนที่ 21 ขุนแผนลู่แก่โทษ
ตอนที่ 22 ขุนแผนชนะความขุนช้าง
ตอนที่ 23 ขุนแผนติดคุก
ตอนที่ 24 กำเนิดพลายงาม
ตอนที่ 25 เจ้าล้านช้างถวายนางสร้อยทองแก่พระพันวษา
ตอนที่ 26 เจ้าเชียงใหม่ชิงนางสร้อยทอง
ตอนที่ 27 พลายงามอาสา
ตอนที่ 28 พลายงามได้นางศรีมาลา
ตอนที่ 29 ขุนแผนแก้พระทัยน้ำ
ตอนที่ 30 ขุนแผนพลายงามจับพระเจ้าเชียงใหม่
ตอนที่ 31 ขุนแผนพลายงามยกทัพกลับ
ตอนที่ 32 ถวายนางสร้อยทองสร้อยฟ้า
ตอนที่ 33 แต่งงานพระไวย (พลายงาม)
ตอนที่ 34 ขุนช้างเป็นโทษ
ตอนที่ 35 ขุนช้างถวายฎีกา
ตอนที่ 36 ฆ่านางวันทอง
ตอนที่ 37 นางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์
ตอนที่ 38 พระไวยถูกเสน่ห์
ตอนที่ 39 ขุนแผนส่องกระจก
ตอนที่ 40 พระไวยแตกทัพ
ตอนที่ 41 พลายชุมพลจับเสน่ห์

ตอนที่ 42 นางสร้อยฟ้าศรีมาลาลุยไฟ

ตอนที่ 43 จระเข้เถรขวาด

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความกตัญญู หมายถึง ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่น ที่มีอยู่เหนือตน พุทธทาสภิกขุ (2536, หน้า 2)

วรรณคดี หมายถึง หนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี

ขุนช้างขุนแผน หมายถึง หนังสือเสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับกรมศิลป์ปากร พ.ศ. 2544

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความกตัญญูของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
2. ได้องค์ความรู้รูปแบบความกตัญญูของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผน
3. ได้แนวทางการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านความกตัญญู

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย